

Piittaamattomuus ja vilppi tutkimusjulkaisemisessa

TUUKKA TAMMI

Olin sortua itseni plagiointiin. Olin saanut kutsun kirjoittaa jutun aiheesta, josta olin kirjoittanut jo aiemmin. Kun kaiken kiireen keskellä mietin, mikä olisi uuden, lähes samanteemaisen, mutta näkökulmaltaan erilaisen kirjoituksen kokonaisuus, katsoin vanhaa tekstiäni ja totesin, että siellähän olin jo kertaalleen miettinyt ja hionut sanottavani. Miksi en siis käyttäisi samoja kirkasajatuksisia tekstinpätkiä uudelleen? Itseplagiarismin lisäksi olin sortua plagiarismiin, toisen tutkijan tekstin kopiointiin, sillä osa lainatusta tekstistä oli kirjoitettu yhdessä kollegan kanssa.

Suomessa Tutkimuseettinen neuvottelukunta on vuonna 2012 määritellyt hyvän tieteellisen käytännön ja sen loukkaukset. Ne on jaoteltu kahteen kategoriiaan: piittaamattomuuteen hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja vilppiin tieteellisessä toiminnassa: ”Piittaamattomuus ja vilppi voivat ilmetä sekä itse tutkimuksen teossa että tutkimustulosten ja johtopäätösten esittämisessä. Sen lisäksi, että piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja vilppi tieteellisessä toiminnassa loukkaavat tieteen integriteettiä, niihin syyllistyvä voi syyllistyä myös lainvastaiseen tekoon.” Neuvottelukunta kuitenkin muistuttaa, että ”[a]idot tieteelliset tulkintaristiriidat sen sijaan ovat osa tieteellistä keskustelua, eivätkä loukkaa tieteellistä käytäntöä”.

Neuvottelukunnan määritelmän mukaan *piittaamattomuus* hyvästä tieteellisestä käytännöstä ilmenee törkeinä laiminlyönteinä ja holtittomuutena erityisesti tutkimuksen suorittamisessa. Sen lisäksi piittaamattomuutta voi olla muun muassa muiden tutkijoiden osuuden vähättely julkaisuissa, puutteellinen viittaaminen aikaisempiin tutkimustuloksiin, tutkimustulosten tai käytettyjen menetelmien huolimaton ja siten harhaanjohtava raportointi, tulosten puutteellinen kirjaaminen ja säilyttäminen ja samojen tulosten julkaiseminen useita kertoja näennäisesti uusina.

Vilppi tieteellisessä toiminnassa merkitsee tiedeyhteisön ja myös tutkimustiedon pohjalta toimivien päätöksentekijöiden suoranaista harhauttamista. Se on väärin tietojen tai tulosten esittämistä tiedeyhteisölle tai niiden levittämistä esimerkiksi julkaisussa, tieteellisessä kokouksessa pidettävässä esitelmässä, julkaistavaksi tarkoitetussa käsikirjoituksessa tai rahoitushakemuksessa. Vilpin ilmenemismuotoja ovat sepittäminen (tekaistujen havaintojen esittäminen), vääristely (havaintojen tarkoituksellinen muokkaaminen tai esittäminen niin, että tulos vääristyy), luvaton lainaaminen eli plagiarismi (jonkun toisen tekstin esittäminen omanaan) ja suoranainen anastaminen, jolla tarkoitetaan tutkijalle luottamuksellisesti esitetyn alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen oikeudetonta esittämistä tai käyttämistä omissa nimissään.

Onneksi omassa tapauksessani kollega sai käsikirjoitukseni luettavakseen ennen kuin se eteni julkaisuprosessissa ja totesi, että tämä peli ei nyt oikein vetele: teksti näyttää turhan tutulta eli osin kopioidulta. Tämä Pohjois-Amerikassa

yliopistokoulutuksensa saanut kollega myös kommentoi, että Suomessa tällaisia rajatapauksia harrastetaan ja siedetään huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa oman tekstin kopiointi voi johtaa kustantajan tai toimituksen porttikieltoon tarjota uusia käsikirjoituksia arvioitavaksi – tai jopa potkuihin yliopistosta.

Itseplagioinnista on siis kyse silloin, kun kirjoittaja lainailee ja kopioi avokätisesti omaa aiempaa tekstiään ja unohtaa mainita että asia on jo kertaalleen julkaistu. Tällöin hän toimii vähintään vastoin sitä tutkimusjulkaisemisen yleistä periaatetta, että julkaistavaksi tarjottava teksti on alkuperäinen ja ensikertainen – tai jopa tietoisesti vilpillisesti. Nykyisessä akateemisessa todellisuudessa, jossa tutkijalta odotetaan jatkuvaa julkaisutehtäviä, kiusaus aiemmin julkaisujen osasten käyttöön saattaa olla lisääntynyt. Se ei kuitenkaan ole hyväksyttävää.

Puhutaan ”pienimmästä mahdollisesta julkaisuyksiköstä” (”least publishable unit”), jolla viitataan ilmiöön, jossa tutkimus pilkotaan mahdollisimman pieniin osiin, jotka jokainen erikseen julkaisemalla saadaan yhdestä tutkimushankkeesta mahdollisimman monta julkaisua. Ilmiö tunnetaan myös nimellä ”salami slicing”. Itseplagioinnin vaara on tällöin ilmeinen. Itseplagioinnissa kyse on usein rajatapauksista, harmaasta alueesta: saattaa olla vaikea määritellä, kuinka paljon voi toistaa omia ajatuksiaan hieman eri sanakäntein. Varsinkin jos jutussa on myös selvästi uusia aineksia.

Itseplagioinnissa kopioitu aines on omaa tuotantoa. Muiden plagiointi on periaatteessa selvempää pässinlihaa. Ainakin silloin kun toiselta tutkijalta on napattu eli omittu pitempi pätkä tekstiä alkuperäislähteeseen viittaamatta. Myös muiden plagioinnissa kyse on rajatapauksista ainakin silloin, kun viite alkuperäistekstiin on puutteellinen, huolimaton tai jos esimerkiksi alkuperäislähteen osuutta vähätellään oman tutkimuspanoksen kustannuksella.

Yhteiskuntapolitiikka-lehden toimitus tai vertaisarvioijat eivät ainakaan toistaiseksi ole havainneet sisään tulevilla käsikirjoituksilla tieteellistä vilppiä. Tapauksia, joissa tiukan tulkinnan mukaan on kyse itseplagiarismista eli kaksoisjulkaisemisesta, on sen sijaan ollut viime vuosina muutama. Ne eivät ole johtaneet sen isompiin toimenpiteisiin, vaan tapaukset on keskusteltu läpi kirjoittajien kanssa hyvässä yhteisymmärryksessä. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että tutkimusraportista on ehditty jo julkaista ”ei-tieteellinen versio”, joka kuitenkin muistuttaa liiaksi vertaisarviointiin lähetettyä käsikirjoitusta. Suomen kaltaisessa pienessä maassa, jossa asiantuntijapiirit ovat suhteellisen pienet, vertaisarviointijärjestelmä toimii hyvänä kontrollikeinona: vertaisarvioija kun tuntee alansa keskeiset julkaisut ja usein huomaa, jos käsikirjoitus muistuttaa jotakin hänen aiemmin lukemaansa. Kopioinnin tunnistamiseen on kehitetty myös internet-sovelluksia.

Yhteisessä kirjoituksessamme Jussi Simpuran kanssa YP:n numerossa 1/2013 viittasimme professori Nicholas Steneckin arvioon, jonka mukaan vain noin prosentti tutkimuksesta on vastuuttomasti toteutettu tai julkaistu, mutta jopa 20–50 prosenttia kaikesta tutkimuksesta on jossain suhteessa kyseenalaistettavissa. Tätä ”kyseenalaista osaa” voi olla joskus vaikea tunnistaa ja tunnustaa – jopa tutkijan itsensä kuten omassa tapauksessani oli käydä. Tutkimuslaitosten ja -julkaisujen omavalvontaa sekä tutkijoiden tutkimuseettistä tietoisuutta kehittämällä on mahdollista pienentää myös tuota 20–50 prosenttia.